

3.6.2004

1562/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Esittelijä Kristian Holman

AJONEUVOON KOHDISTUVAN ETSINNÄN TOIMITTAMINEN

1

KANTELU

A arvosteli apulaisoikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä Hämeenlinnan kihlakunnan poliisiviranomaisten menettelyä kuljettamaansa ajoneuvoon kohdistuvaa etsintää koskevassa asiassa.

A kertoi, että poliisi oli pysäyttänyt hänet ja suorittanut etsinnän hänen autoonsa ilman kotietsintälupaa perustellen toimenpiteitään epäilyllä huumausainerikoksella. A:n mielestä poliisin suorittamat toimenpiteet olisivat edellyttäneet asianmukaista kotietsintälupaa. Tämän lisäksi poliisin suorittama toimenpide oli A:n näkemyksen mukaan suoritettu sen laatuun nähden tarpeettoman hitaasti - 45 minuutissa -, sekä kiusallista huomiota herättävällä tavalla A:n asuntoalueella.

Etsinnän osoittauduttua tuloksettomaksi poliisi oli A:n kerto man mukaan aiheettomasti epäillyt hänen anastaneen kuljettamansa ajoneuvon, koska A:lla ei ollut esittää ajanmukaisia omistussuhteita osoittavaa rekisteriotetta.

A pyytää oikeusasiamiestä tutkimaan Hämeenlinnan poliisin menettelyn lainmukaisuuden.

- - -

3

RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Poliisilta saadun selvityksen mukaan Hämeenlinnan poliisilaitoksen vanhemmat konstaapelit B ja C pysäyttivät 2.7.2003 A:n kuljettaman ajoneuvon. Selvityksessä todetaan että kyseinen poliisipartio oli aiemmin vuonna 2002 pysäyttänyt A:n kuljettaman ajoneuvon kaksi kertaa, jolloin molemmilla pysäytyskerroilla A oli otettu kiinni epäiltynä mm. huumausainerikoksista. Selvityksen mukaan nyt tapahtuneen pysäyttämisen syynä olivat poliisin saamat tiedustelutiedot, tieto A:n aiemmista syyllistymisistä huumausainerikoksiin sekä se, että A:n kyydissä oli ollut niin ikään huumausainerikostaustan omaava henkilö. Selvityksen mukaan poliisi oli näihin seikkoihin viitaten katsonut, että "oli syyt epäillä A:lla olevan taas huumausaineita hallussaan" ja päätynyt pysäyttämään A:n kuljettaman ajoneuvon asian selvittämiseksi.

Selvityksessä todetaan mm. seuraavaa: *"Pysäytyksen jälkeen keskustelimme A:n kanssa mm. käytössään olleen auton omistussuhteista. Keskustelimme myös oliko A:lla hallussaan huumausaineita. A sanoi, että ei ollut. Edelleen A sanoi, että tällä kertaa hän ei salli tarkastusta, vaan asianajajansa ohjeiden mukaan kantelisi heti. Edelleen A kertoi saaneensa ohjeet asianajajaltaan, että aina kun hän olisi poliisin kanssa tekemisissä, hänen tulisi kannella oikeusasiamiehelle, niin kuin hän sitten näköjään tekikin. Keskustelin A:n kanssa edelleen ja päädyimme siihen lopputulokseen että ajoneuvo voidaan tarkastaa hänen suostumuksellaan, koska autossa ei kuitenkaan olisi huumausainetta. A siis itse halusi, että auto kuitenkin tarkastettaisiin siinä paikan päällä, että selviäisi, ettei tällä kertaa ollut mukana huumausaineita".*

Vanhempi konstaapeli C kertoo suorittaneensa A:n ajoneuvon tarkastuksen. Asiasta ei tehty ilmoitusta, koska näyttöä rikoksesta ei löytynyt. Asiasta ei myöskään laadittu kotietsintäpöytäkirjaa.

Auton omistussuhteista koskevasta keskustelusta todetaan selvityksessä, että poliisi oli pitänyt A:n kertomusta äskettäin tapahtuneesta omistajanvaihdoksesta uskottavana, eikä asiaan ollut "puututtu sen enempää".

Selvityksessä kiistetään että poliisin A:han kohdistama toimenpide olisi kestänyt niin kauan kuin A väittää tai että se olisi ollut millään tavoin erikoisesti huomiota herättävä. Tapahtuma ei poliisin näkemyksen mukaan ollut mitenkään "tavallisuudesta poikkeava".

3.2 Kannanotto

3.2.1 Kotietsintä vai liikennevalvonnallinen toimenpide?

Kantelunalaisessa tapahtumassa on merkityksellistä, onko poliisi kohdistanut A:n autoon sellaisia toimenpiteitä, joiden katsotaan olevan pakkokeinolaissa säänneltyjä ja toteutettavissa vain laista ilmenevien edellytysten vallitessa.

Vanhempi konstaapeli C on todennut selvityksessään, että hän oli mm. tarkastanut auton sisätilat päällisin puolin sekä katsonut etuistuimien alle ja tarkastanut auton lukitsemattoman tavaratilan. C korostaa, ettei hän omasta aloitteestaan avannut esim. auton hansikaslokeron, koska se oli jo avattu pysäytystilanteen yhteydessä autossa istujien toimesta.

C toteaa toimenpiteiden olleen lähinnä "liikennetarkastuksenomaisia", koska hän ei ollut esimerkiksi purkanut verhoiluja tms. Tulkintani mukaan C on toimenpiteen "liikennetarkastuksenomaisuudella" ilmeisestikin halunnut viitata tieliikennelain 93 §:n mukaiseen poliisille kuuluvaan ajoneuvon liikennekelpoisuuden tarkastamisoikeuteen.

Saadun selvityksen perusteella kyseinen toimenpide ei mielestäni ole kohdistunut A:n kuljettaman ajoneuvon liikennekelpoisuuden toteamiseen. Erityisesti siihen nähden, että tarkastuksen yhteydessä on avattu auton tavaratila ja katsottu myös avoinna ollut hansikaslokeron sekä tarkastettu istuinten alusta,

tarkastus on sinänsä ollut kotietsinnän luontoinen ja siksi sitä on mielestäni arvioitava kotietsintää koskevien pakkokeinolain säännösten valossa.

Kun asiassa on edellä mainitun valossa oikeudellisesti tarkasteltuna tosiasiasa suoritettu kotietsintä, olisi menettelyllisesti tästä tullut myös laatia - kotietsinnän tuloksesta riippumatta - pakkokeinolain 5 luvun 7 §:n mukainen pöytäkirja. Näin ei ole kuitenkaan asiassa menetelty.

Hämeenlinnan poliisipäällikön lausunnon mukaan poliisilaitos on huomauttanut poliisimiehiä asiasta. Lisäksi asiaan tullaan poliisipäällikön mukaan kiinnittämään huomiota koulutuksessa.

3.2.2 Toimenpiteen kohteen suostumus pakkokeinon käytölle

Edellä toimenpiteen luonteen toteamisen lisäksi kantelunalaisessa asiassa periaatteellisesti merkityksellistä myös poliisilta saadusta selvityksestä ilmenevän A:n antaman suostumuksen - tai ainakin myötämielisyyden - merkitys pakkokeinon toteuttamiseen.

Suostumuksesta pakkokeinoasioissa ei ole säännöksiä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että suostumus on pidättämistä ja matkustuskieltoa lievempien pakkokeinojen ollessa kysymyksessä katsottava sinänsä lainvastaisenkin pakkokeinon oikeuttavaksi perusteeksi. Näin olisi erityisesti silloin, kun epäilty itse haluaa puhdistautua epäilyksistä. Ollakseen pätevä suostumuksen on oltava paitsi vapaaehtoinen, myös annettu olosuhteissa, joissa suostuja on selvillä siitä, ettei hänellä ole laillista velvollisuutta alistua toimenpiteeseen.

Itse katson, että suostumukseen pakkokeinon oikeuttamisperusteena on kerrotuissakin tapauksissa suhtauduttava hyvin varauksellisesti. Poliisin kanssa asioiva kansalainen voi helposti kokea poliisimiehen kysymykset kehotukseksi tai käskyksi, josta ei ole juurikaan mahdollisuutta kieltäytyä. Poliisimiehen ei mielestäni tulisikaan itse ottaa esille mahdollisuutta pakkokeinon käyttämiseen kohteen suostumuksella, vaan hänen tulisi tyytyä arvioimaan, ovatko lain säätämät edellytykset pakkokeinon käytölle täyttyneet vai eivät, jos pakkokeinon käyttöä harkitaan. Jos kuitenkin toimenpiteen kohde itse esimerkiksi kotietsintää haluaa, tulisi hänelle aina selvittää, että hänellä on oikeus ilman haitallisia seuraamuksia myös kieltäytyä siitä.

Osapuolten kertomukset auton tarkastusta edeltäneestä keskustelusta poikkeavat toisistaan. Nyt kyseessä olevassa asiassa jää jossakin määrin tulkinnanvaraiseksi, kuinka myötämielisesti A on suhtautunut poliisin kanssa keskusteltaessa tämän autoon kohdistettaviin tarkastustoimenpiteisiin. Poliisilta saadun selvityksen mukaan A oli alkuunsa suhtautunut kielteisesti poliisin mahdollisesti suorittamiin tarkastustoimenpiteisiin, mutta sittemmin puhdistuakseen häneen kohdistetuista rikosepäilyistä päätynyt yhdessä poliisien kanssa lopputulokseen, että ajoneuvo voitaisiin tarkastaa A:n suostumuksella. Selvitys antaa sellaisen kuvan, että poliisi olisi jollain tavoin suostutellut A:ta alistumaan kyseiseen tarkastustoimenpiteeseen. En pidä tämän kaltaista menettelyä hyväksyttävänä, erityisesti huomioiden edellä lausumani siitä, että

toimenpiteen kohteella tulee olla tieto siitä, että hän voi *ilman haitallisia* seuraamuksia kieltäytyä toimenpiteestä.

Suoritetun tarkastuksen luonteeseen nähden ja tilanteen tulkinnanvaraisuudesta johtuen, pidän tältä osin tässä yhteydessä riittävänä saattaa käsitykseni suostumuksen merkityksestä pakkokeinon oikeuttamisperusteena vastaisen varalle asianomaisten poliisimiesten tietoon.

3.2.3 Kotietsinnän edellytykset

Tapahtuma-aikana voimassa olleen pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Pykälän 2 momentin mukaan muun kuin rikoksesta todennäköisin syin epäillyn luona saadaan kotietsintä toimittaa ainoastaan silloin, kun rikos on tehty hänen luonaan tai epäilty on siellä otettu kiinni taikka muuten erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että etsinnässä saatetaan löytää takavarikoitava esine tai muutoin saada selvitystä rikokseen. Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n soveltaminen siis edellyttää, että henkilöä, jonka luona kotietsintä toimitetaan, epäillään rikoksesta todennäköisin syin.

Kotietsinnälle pakkokeinolaissa asetetut edellytykset tähtäävät siihen, että perusoikeutena suojattuun oikeushyvään, yksityiselämään, ei voida puuttua riittämättömin perustein. Mikäli kotietsinnän edellytyksenä olevia näyttökynnyksiä ei tulkita asianmukaisen tiukasti, kotirauhan perustuslaissakin turvattu suoja osittain vesitetty. Laki kuitenkin jättää kotietsinnän edellytyksiä arvioitaessa päätöksentekijälle jossain määrin harkinnanvaraa. On myös huomioitava, että 1.1.2004 voimaan tulleen pakkokeinolain muutoksella (646/2003) kotietsinnän toimittamiseksi edellytettyä näyttökynnystä on muutettu siten, että se on osittain yhteneväinen esitutkinnan toimittamiskynnyksen ("syytä epäillä") kanssa. Kantelunalaista tapahtumaa tulee kuitenkin arvioida tapahtuma-aikana voimassa olleen lain mukaisesti.

Tässä tapauksessa poliisi on perustanut ratkaisunsa käytössään olleisiin tiedustelutietoihin sekä siihen, että A sekä hänen kuljettamansa auton kyydissä ollut henkilö olivat olleet poliisille entuudestaan tuttuja ja että A oli aiemmin ollut epäiltynä huumausainerikoksista. Tämän lisäksi kyseinen poliisipartio oli selvityksensä mukaan pysäyttänyt A:n kuljettaman auton aiemmin kaksi kertaa, joilla molemmilla kerroilla huumausainetta oli löytenyt. Selvityksessään poliisi on katsonut myös A:n hermostuneen ja aiemmasta poikkeavan käyttäytymisen suoritetussa puhuttelutilanteessa tukevan jo olemassa ollutta epäilyä tämän syyllistymisestä rikokseen.

Näkemykseni mukaan poliisin selvityksessään mainitsemiin, A:n käyttäytymisestä tehtyihin havaintoihin sekä A:n aiempaan rikostaustaan perustuva oletus tämän syyllistymisestä tässä tapauksessa huumausainerikokseen eivät ole olleet näyttöarvoltaan sellaisia, että poliisilla olisi ollut pelkästään näiden johdosta perusteita katsoa kotietsintäkynnyksen ylittyneen.

Tiedustelutietojen luotettavuutta arvioitaessa on tärkeää selvittää, kuinka uskottavia ja konkreetteja tiedot ovat. Jos esimerkiksi joltakin osin on kysymys niin sanotuista vihjetiedoista, on tärkeää tietää, onko kysymys vain jonkun lausumista käsityksistä vai konkreeteista havainnoista. Pelkkä väite siitä, että joku on mukana jossain rikollisessa toiminnassa, ei mielestäni ole riittävä. Sen sijaan tieto siitä, että asianomaisen on nähty osallistuvan rikoksen valmisteluun tai tekevän joitakin toimia, joista voidaan päätellä olevan syytä epäillä rikosta, on tiedustelutietonakin hyvä kysyttävä poliisin tekemien johtopäätösten pohjaksi. Joka tapauksessa poliisin on voitava itsenäisesti arvioida saamansa tiedon luotettavuutta. Huomioon voidaan ottaa esim. tiedon sisältö, sen "yhteensopivuus" muun poliisilla olevan tiedon kanssa ja seikat, jotka tukevat tietolähteen uskottavuutta. Viime kädessä kysymys on kussakin yksittäistapauksessa tehtävästä kokonaisarviointista.

Poliisin käytössä selvityksen mukaan olleiden (tiedustelu)tietojen luotettavuutta sinänsä ei ole ilmennyt aiheita epäillä, mutta tiedot eivät mielestäni täytä tietojen uskottavuudelle ja yksityiskohtaisuudelle edellä esittämiäni ehtoja, vaan poliisilla olisi näkemykseni mukaan tässä tapauksessa tullut olla toimenpiteensä perusteeksi perustellummat syyt epäillä A:n syyllistymistä huumausainerikokseen kuin nyt saatujen selvitysten perusteella vaikuttaisi olleen. Totean erityisesti, että aikaisempaa rikollisuutta ei tulisi esitutkintalain 7 §:stä ilmenevän syyttömyysolettaman vastaisesti pitää sellaisenaan perusteena epäillä henkilön uudelleen syyllistyvän rikokseen, vaan epäilylle on aina oltava myös riittävät tapauskohtaiset syyt. On myös huomattava, että poliisi ei voi suorittaa kotietsintää sen varmistamiseksi, onko toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ylipäättään syytä epäillä rikoksesta.

Vaikka itse olenkin arvioinnissani päätenyt siihen, että poliisilla ei olisi ollut esittämillään seikoilla riittäviä perusteita toimittaa puheena olevaa ajoneuvoon kohdistuvaa tarkastusta, totean kuitenkin tilanteen olevan jossakin määrin tulkinnanvarainen. Suoritetuista toimenpiteistä ei selvityksen mukaan ole aiheutunut vahinkoa eikä niillä, niin kuin edellä on todettu, ole erityisen syvälekäyvästi puututtu toimenpiteen kohteena olleiden henkilöiden oikeuspiiriin.

4 TOIMENPITEET

Pidän tässä tapauksessa riittävänä, että saatan käsitykseni poliisin menettelyn virheellisyydestä tiedoksi Hämeenlinnan kihlakunnan poliisipäällikölle sekä kyseiseen tarkastukseen osallistuneille poliisimiehille.

Muilta osin kantelukirjoitus ei anna minulle aiheita toimenpiteisiin.